

Марко Стојановић и др Владимир Стевановић: *Цртежи и скице у архитектури*, HERAedu, Београд 2024.

За архитекту конзерватора је посебна част да напише приказ књиге Марка Стојановића и проф. др Владимира Стевановића *Цртежи и скице у архитектури* у издању друштва HERAedu (Београд). Ова књига, или боље рећи каталожка збирка, прикупила је укупно сто двадесет и четири цртежа и скица, три научно конципиране рефлексије о рукоцртном инжењерском говору (Марко Стојановић и др Владимир Стевановић, *Развој слободоручној цртежу*; Игор Рајковић и др Ана Зорић, *Појези архитектуре: значај слободоручној цртежу у архитектонском образовању*; и др Мирко Станимировић, *Улога цртежа у образовању младих архитеката на Грађевинско-архитектонском факултету у Нишу*), као и три научно позициониране и

инструктивне рецензије др Јелене Митровић, др Небојше Антешевића и др Александра Кекковића. С почетка исказана част коју је архитекта конзерватор имао, долази од чињенице да су архитектонске скице и архитектонски цртежи у његовом сопственом свету рада и деловања полазне, примарне и елементарне назнаке не само предлога о будућем планском утицају и пројектном стању објектне стварности, већ су назнаке увек ризичног и сложеног комуникационог суочења са *унутрашњим* и *спољашњим* садржајем мисаоног изражавања планера и/или пројектанта који је са друге дијалогске стране. У светлу његовог *унутрашњеј мишљења* које проистиче из ретентно стечених комбинаторичних, комплексних и интегративних когнитивних акумулација, као и његовог *спољашњеј мишљења* у правцу пројективистичке и аналитичке естетике, концептивизма и конструкционизма, перформативизма и херменевитике, шизоаналитичких и систематских конструката визуелизације својствених архитектонском мишљењу, његово мишљење се иницира цртежом и скицом у интуитивном, инстинктивном и експерименталном креативном говору и деловању као трећем простору његове свести.

Друга важна назнака с почетка приказа књиге *Цртежи и скице у архитектури* долази из потребе да се ова карактеристична стваралачка маргиналија представи као евидентан доказ сложене методолошке ситуације архитекте, као визуелизација његових различитих односа, облика и разумевања планске и пројектне филозофије технике. Уколико се архитектонска скица схвати не само као претходница архитектонског цртежа већ и иницијација аналитичке естетике а архитектонски цртеж не само као резултат компулзивног скицирања већ и став према пројективистичкој естетици, онда се може закључити да ови категоријални појмови не само што имају свој методолошки и чврсто повезан бинарни однос већ и прилично следствену правилност когнитивног метаболисања. Може се запазити неколико фаза у конституисању овакве архитектонске инфографике. Значењски схваћена скица представља иницијално конструисање интерпретативне хипотезе – у овој цртачкој фази хипотетичка интерпретација значења не обухвата димензије и мере, циљеве и функционална понашања. Потоња разрада скице је когнитивна ситуација повезана са информационим ресурсима и функционалним понашањима – појашњења на нивоу скице су заснована на когнитивном процесу идентификације низова и универзализацији секвенци који креативност преводје у значење, комуникацију у објашњење а сазнање у перцептивне технике. Тек иницијална фаза цртежа открива стварни поступак схватања значења – идентификација унутрашњих веза између скупа полазних података омогућава разумевање системских односа емпиријског објекта и информационог универзума – групишу се доступни подаци према логичким ситуационим везама и динамичким низовима који су довољни за разумевање мишљења. Формиран технички цртеж садржи формулацију у складу са информационом адекватношћу планера односно пројектанта, и природе коришћења информација – цртеж се схвата као стање стабилизације преференција према информационим параметрима одређеног типа, односно информационих предиспозиција које означавају способност мисаоног система архитекте да препозна појаве у окружењу које га интересују. Цртани детаљ означава конкретизацију значења који може али и не мора бити у димензији и размери, али је последица корективних процеса тумачења првобитно прихваћене хипотезе с почетка скицирања. Детаљем у размери и димензији, интерпретативна хипотеза се тестира на различитим нивоима њене информационе оправданости, циљних и смисаоних оријентација. Даља претакања цртежа кроз техничке и технолошке комплексе планирања и пројектовања усмерена су ка значењској консолидацији различитих облика кодирања у облику знаковног система – прелазак на процес когнитивне активности одвија се на нивоу новог схватања стварности и у контексту нових модела дигиталне и виртуелне математизације, што није тематско и предметно интересовање ове књиге.

Трећа интересантна напомена од важности за разумевање архитектонске скице и цртежа односила би се на трансформацију овог техничког и инфографичког вербализма од праксе нацртне геометрије у класичној дескриптивној онтологији техничког говора, преко изометрије у не-класичној илустративној онтологији техничког говора све до актуелности слободоручне скице и њене резултујуће форме у цртежу, који би се могао разумети у семиналној иконолошкој аналогiji са променом перспективизма као променом симболичких формација Панофског (Erwin Panofsky, *Perspektiva kao simbolička forma* [*Die Perspektiven als 'symbolische Form'*], 1927). Наиме, овај трансформизам ликовног геста као професионалног вербализма има својеврсне колико дискурзивне толико и прагматичке консеквенце. Променљиве, оповргљиве и опализоване (опал, мутни полудраги камен), скице и цртежи постају колико

концептуално јасни толико и нејасни – у поистовећењу са карактером мутне дисперзије полудрагог камена опала којим означава нужне непрецизности и двосмислености приликом конструисања извесних форми и асоцијација, немачки филозоф Блох (Ernst Bloch) на једном месту заузима општи став о савременој потреби *нејасној јовора ради јачносној*. Рукописна скица и цртеж постају део филозофије почетних идеја и вишеструких варијантних променљивости, чиме се ови обрасци техничке кореспонденције више не дефинишу као меродаван технички одговор на пројектни задатак већ непредвидиво истраживање као отварање нове ере мишљења које наслеђује кантовску иманентност *чистој разума* и надилази критичку функцију посткантовског принципа *ризомских веза* из којег заправо све *растје из зайиса са црпћаћеј сјолоа*. Или другачије речено, реалност савременог архитектонског цртежа и скице представља реалност замењивања, одбацивања и докидања артефицијелности *коначној йлана* и прелазак на отворене ресурсе времена и рада као специфичности савремене договорне и концензуалне праксе инжењерске услуге.

У уводној коауторској пролегомени Марко Стојановић и др Владимир Стевановић *Развој слободоручној црпћежа*, наглашава се пракса уништавања или у срећнијим околностима занемаривања цртаних и мисаоних маргиналија, нарочито у пракси домаћих архитеката који су објективност стваралачког доживљавали углавном кроз дисциплину и дескриптивизам готовог, технички довршеног и употребљивог палирског приказа. Нарочито наглашавају судбину часописа односно стручног годишњака *Црпћежи*, који излази у периоду од 1956. до 1965. године на Архитектонском факултету у Београду. Ови коаутори изводе општу систематизацију врста цртежа на (1) цртеж из пројектног процеса, (2) путописни цртеж, и (3) експресивни цртеж. Коаутори Игор Рајковић и др Ана Зорић у свом рефлексивном коментару *Појмези архипћекћје: значај слободоручној црпћежа у архипћекћјонском образовању* констатују да је цртеж директан репрезент (рекло би се, конструкционистичке когнитивне природе – прим. аутора) примарне замисли сензибилисане околним утицајем. Рајковић и Зорићева наглашавају да је овај технички медиј интердисциплинаран који пројектанту даје ширину интересовања, разумевања и бележења других појава из окружења а наглашавају и контекст промене дидактичке природе образовања када је у курикулум Архитектонског факултета у Београду 2016. године основан предмет Потези архитекте који у методологији наставе комбинује теоријску и практичну активност. Коначно, извештај др Мирка Станимировића под насловом *Улоја црпћежа у образовању младих архипћекћја на Грађевинско-архипћекћјонском факулћетју у Нишу*, објашњава нови дидактички квалитет наставе реформом предмета Ликовне форме I и II образовањем, под руководством архитекта и сликара Милорада Младеновића, којим је 2015. године уведен у оквиру пријемног испита *ћесћ йровере сјособносној* а у оквиру наставног курикулума нови концепт под називом Цртеж у архитектури I и II који је подржан са десет изложби, једним уџбеником (Мирко Станимировић: Цртеж у архитектури I, 2022) и два каталога изложбе (2023). Теоријски резиме Станимировића разграничава сложен појам визуелне писмености на три потцелине: (1) визуелну комуникацију (вештину преношења идеја у визуелној форми), (2) визуелно мишљење (способност формирања менталних модела и визуелних представа и релација), и (3) визуелно учење (компетенције у успешној интерпретацији, разумевању и усвајању информација представљених визуелном формом).

Уколико би се могла поменути мањкавост ове књиге или каталожке зборке, то би била тек чињеница да коаутори за извесан број ауторских скица и цртежа нису прибавили ближе назнаке односно податке или године настанка аутора које су представљали књигом. Скице

и цртежи тако остају отворен систем знакова и порука, елиптична инфографија догађаја апстрактне или документарне вредности, или хуморескна карикатура која се у перцепцији читаоца меша, претапа и компликује. Садржином књиге *Цртежи и скице у архитектури* (2024), њеном структуром, примењеним методолошким компоновањем, суштинским наглашавањем овог чиниоца делатног духа и рада архитекте, коаутори Марко Стојановић и др Владимир Стевановић отварају и постављају као централно етичко питање професионалног духа, рада и способности, чиме књига позива читаоца не само ради своје историографске фактографије и документарности већ и уградњом у дидактичке инструменте образовања будућих посвећеника архитектура који улазе у њен комплексни, комбинаторични, интегративни и синергички свет формалних и садржинских појава.

Алекса С. Цигановић
Републички завод за заштиту споменика културе, Београд,
архитекта – конзерватор
aleksa.s.ciganovic@gmail.com